

Joanna Iza Belzyt

Uniwersytet Gdański

Weronika Kruszyńska

Osoby niepełnosprawne w sieci – emancypacyjny wymiar Internetu

Artykuł dotyczy znaczenia Internetu w życiu osób niepełnosprawnych, wskazuje na wybrane role Internetu w życiu osób niepełnosprawnych oraz zwraca uwagę na ich wielowymiarowość. Osoby niepełnosprawne według danych z GUS stanowią 19% całego społeczeństwa polskiego. W tej sytuacji konieczne staje się zapewnienie tak licznej grupie osób możliwie pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Obejmuje to również dostęp do nowoczesnych technologii, co umożliwi aktywny udział w społeczeństwie, stanowiący podstawę wyrównywania szans w życiu społecznym. W miarę jak dojrzewa globalna sieć, coraz częściej akcentuje się potrzebę dostosowywania jej do potrzeb osób niepełnosprawnych. Obecnie coraz więcej osób niepełnosprawnych zaczyna korzystać z udogodnień i szans jakie niesie ze sobą Internet.

Słowa kluczowe: Internet, osoby niepełnosprawne, kreowanie obrazu własnej niepełnosprawności, autoedukacja, blogi

People with disabilities in network – emancipatory context of the Internet

The article is devoted to the significance of Internet in life of people with disabilities, pointing out variety of particular roles Internet plays, as well as underling its multidimensional and complex nature. In reference to data of Polish Statistical Centre people with disabilities represent 19% of the entire Polish society, hence they should participate in social life as far as possible. It also means an access to modern technologies offering an opportunity for inclusiveness. As the global network develops, the necessity to improving persons with disabilities' access to the Internet is emphasized. If the appropriate Internet tools are available, people with disability can participate equally in society.

Keywords: Internet, people with disabilities, creating self – image of disability, self – education, blogs

Wprowadzenie

Internet, podobnie jak inne media, to medium, które może utrwaląć stereotypy. „Niemniej przenikanie, wzajemne znoszenie się i nawarstwianie przekazów sprawia, że mass media nie są monolitycznym i twardym gruntem dla stałej dominacji ról stereotypowych, ale nie stanowią też agendy jednoznacznie niwelującej granice między [osobami – JB]. Komercja i kultura popularna potrzebują rynku zbytu i zawłaszczają sobie wszystkie jego podmioty. Tej zasadzie podporządkowane są przekazy kulturowe, pełne wieloznaczności i ofert zróżnicowanych tożsamości” [Chomczyńska-Miliszkievicz 2001, s. 20–30]. Z drugiej strony, jak podkreślała podczas swojego wstąpienia D. Podgórska-Jachnik¹ Internet przyczynia się do skoku emancypacyjnego osób niepełnosprawnych, poprzez ich czynne zaangażowanie w forach, na blogach czy stowarzyszeniach, w wymianie informacji i myśli. Dzięki temu medium, osoby niepełnosprawne mogą same kreować swój wizerunek, zgodnie z zasadą, że „obecni wywierają wpływ na wizerunki indywidualne i zbiorowe”².

Osoby niepełnosprawne w przestrzeni medialnej

Wskazując na relacje pomiędzy światem mediów a osobami niepełnosprawnymi dostrzec można podobne elementy jak w stosunku środowiska społecznego do niepełnosprawnych. Jak mówi L. Buliński: „niepełnosprawni w mediach to media o niepełnosprawnych (...). Inaczej mówiąc, media stają się środowiskiem społecznym dla osób niepełnosprawnych, środowiskiem, które nie przeciwstawia obu grup społecznych, lecz je łączy” [Buliński 2009, s. 55].

Środki masowego przekazu są w dzisiejszych czasach głównym kreatorem wizerunku osób niepełnosprawnych. Jak podaje A. Bieganowska aż 62% Polaków nie ma w ogóle kontaktu z osobami niepełnosprawnymi, a 70% po zakończeniu edukacji całą swoją wiedzę opiera na tym, co zobaczy lub usłyszy w telewizji. Autorka potwierdza, że współczesne media teoretycznie są dobrze przygotowane

¹ Z wystąpienia dr D. Podgórskiej-Jachnik, Rola elity intelektualnej głuchych w zmianie obrazu współczesnej surdopedagogiki, na konferencji Dyskursy Pedagogii Specjalnej w dniach 20.05–22.05.2009 w Sopocie.

² Por. również Plichta [2012, s. 70–71], gdzie autor wspomina o zdecydowanie większej aktywności osób korzystających z Internetu, gdzie możliwa jest nie tylko „konsumpcja” zawartości, ale również jej tworzenie (kreowanie), wpływanie na zawarte treści. Możliwości te oddaje dobrze neologizm „prosument”, powstały z połączenia słów „producent” i „konsument”. Inne cechy „wirtualnej rzeczywistości” to nieskończona/niewidzialna publiczność, hipermedialność, łatwa wyszukiwalność i kopiowalność treści”; za: [Walrave, Wannes 2009, s. 27–46].

do ukazywania obrazu niepełnosprawności poprzez zasady, które posiadają i wymienia kilka z nich.

1. Należy dbać o to, by nikt nie poczuł się dotknięty z powodu ułomności fizycznych, psychicznych czy choroby (Zasady etyki dziennikarskiej w Telewizji Polskiej S.A.)
2. Trzeba dbać o to, by nie urazić osób niepełnosprawnych fizycznie lub psychicznie, starych i chorych, życiowo nieporadnych (Kodeks etyki dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich)
3. Dziennikarz może jedynie wówczas informować o (...) ułomności, (...) osób, gdy ma to istotne znaczenie. Dziennikarz nie powinien ani opracowywać, ani upowszechniać materiałów mogących wywoływać dyskryminację, ośmieszenie, uprzedzenia lub nienawiść z powyższych powodów (Kodeks postępowania Brytyjskiego Związku Dziennikarzy) [Bieganowska 2004]

Niestety, w praktyce nie jest tak idealnie jak opisują to powyższe zasady. Wizerunek kształtowany w mediach jest nadal bardzo schematyczny i stereotypowy. Raport „Integracji” [5/2003] donosi o dwóch skrajnych rodzajach wizerunków osób niepełnosprawnych: „biednego inwalidy” i „superinwalidy”. Pierwszy z nich to obraz człowieka bezradnego, cierpiącego, potrzebującego litości, którego centrum życia jest niepełnosprawność. Natomiast drugi to obraz człowieka z nadludzkimi umiejętnościami, człowieka, który pomimo niepełnosprawności wiele osiągnął. Oba wizerunki są raniące dla tych osób, bo nie pokazują ich z zwykłych, codziennych sytuacjach tylko albo idealizują albo litują się nad nim [Bieganowska 2004].

Należy także wspomnieć o tym, że media kierują się prawami rynku – co oznacza, że jeśli materiały o tematyce niepełnosprawności nie cieszą się dużym zainteresowaniem i nie przynoszą znacznych zysków prezentowane są poza czasem największej oglądalności (na przykład w sobotę o godz. 7.30), co niestety tylko utrudnia dostęp do tych informacji i możliwości zmiany schematycznego myślenia o niepełnosprawności [Bieganowska 2004].

Jednym ze sposobów walki ze stereotypowym postrzeganiem niepełnosprawności są kampanie społeczne. W Polsce powstały takie jak na przykład „Czy naprawdę jesteśmy inni?” Stowarzyszenia Integracja czy „Otwórz oczy” Fundacji Instytutu Rozwoju Regionalnego przedstawiające osoby niepełnosprawne w codziennych, prozaicznych sytuacjach jak na przykład robienie makijażu czy spędzanie czasu z rodziną. Mimo to takie obrazy uznawane są wciąż za nieprzyjemne do wizerunku osób z niepełnosprawnością [Struck-Peregończyk 2013].

Warto także zwrócić uwagę na to, co w tym temacie mówią osoby, których te sytuacje dotyczą. Środowiska osób niepełnosprawnych podkreślają, że ów temat powinien być przedstawiany jak każdy inny medialny. Innymi słowy, zwracają uwagę na to, by jako grupę ukazywać ich jako zróżnicowanych, o różnych, odmiennych potrzebach, różnorodnych zainteresowaniach i w każdym przedziale

wiekowym, ponieważ nie są oni reprezentacją typową [Struck-Peregończyk 2013].

Kreowanie wizerunku w przestrzeni medialnej przez osoby niepełnosprawne jest bardzo ważne. Ich widzialność, to jak się pokazują w społeczeństwie jest „papierkiem lakmusowym” [Sahaj 2010, s. 160]. Ten proces może przybierać różne formy począwszy od manifestacji własnej niepełnosprawności, skupiania się na niej i jednocześnie próbując wykorzystać tę sytuację w celu uzyskania wsparcia finansowego, kończąc na prezentacji własnego udziału w życiu publicznym i codziennym – chodzenie do kina, na wybory. Ta widzialność osób niepełnosprawnych daje im możliwość uczestnictwa w życiu społecznym [Sahaj 2010].

Blogi – miejsce kreowania wizerunku przez osoby niepełnosprawne

Technologie informacyjno-komunikacyjne w ostatnim czasie stały się nieodłącznym elementem naszej codzienności. Za kluczową umiejętność uznaje się korzystanie z nich co może robić każdy dla niezliczonej liczby celów i na różne sposoby [Stachura 2010, s. 9].

Największy wzrost korzystających z tych technologii występuje w tych zbiorowościach, które jak dotąd uważane były za „cyfrowo wykluczone”, tj. wśród słabo wykształconych, niepełnosprawnych, starszych czy pochodzących z małych miejscowości [Stachura 2010]. Wynikać to może z fundamentalnych cech nowego medium jakimi są wygoda i funkcjonalność. Internet pozwala zrealizować wiele spraw znacząco oszczędzając czas i ponadto dzięki niemu łatwo można sięgać po to, co w inny sposób jest trudno dostępne. Co więcej Internet znacznie ułatwia dostęp do informacji i stanowi swego rodzaju narzędzie umożliwiające podtrzymanie więzi lub jej nawiązanie – poprzez internetowe komunikatory czy blogi. W dodatku przebywanie w Internecie daje okazję do poszerzania zainteresowań co wiąże się z rozwojem samej jednostki, poznaniem odmiennych poglądów a dzięki temu może ułatwić osiąganie sukcesów. Innymi słowy, umiejętne poruszanie się w medialnym świecie stanowi gwarancję wielu korzyści [Łubińska 2010, s. 48–50].

Jedną z wielu możliwości odnalezienia się w wirtualnej przestrzeni przez osobę niepełnosprawną jest prowadzenie bloga. Poprzez pisanie o sobie, o swoich pasjach, codzienności Internet staje się dla nich szansą wykreowania własnego wizerunku i możliwością podzielenia się nim z innymi. M. Olcoń [2003] wyodrębnia pięć najczęściej występujących przyczyn pisania bloga, które można przełożyć na zalety uczestnictwa osób niepełnosprawnych w Internecie. Pierwszą z nich jest spełnianie sprecyzowanych potrzeb emocjonalnych, innymi słowy

wyładowanie siebie, własnych emocji nagromadzonych każdego dnia. Blog w takim rozumieniu nazywany jest „wentylem bezpieczeństwa”, a blogerzy sami zwracają uwagę na jego terapeutyczną funkcję, która pozwala im na wolność i swobodę w prowadzeniu dziennika. Drugą przyczyną jest potrzeba zaspokojenia więzi, co rozumie się jako ucieczka od samotności lub chęć nawiązania nowych relacji. Autorzy blogów tworzą ze swoimi czytelnikami swoistą wspólnotę, znajdują pokrewne dusze i mają szansę poszerzać grono znajomych. Pisanie wirtualnego dziennika to także możliwość kreowania własnego wizerunku, stworzenia sobie alternatywnego życia. Blog oferuje przestrzeń do rozmów, do promowania samego siebie i swojej popularności przypominając w ten sposób bardziej forum dyskusyjne. Kolejną przyczyną prowadzenia bloga jest czerpanie z tego przyjemności – samo przebywanie w blogosferze jest sposobem spędzenia wolnego czasu gdzie zawsze się coś dzieje. Siła prowadzenia wirtualnego dziennika polega na tym, że spełnia on wiele podstawowych i ważnych dla każdego człowieka potrzeb. Bardzo istotną – zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych zaletą jest możliwość zrealizowania tych potrzeb w jednym miejscu, a mianowicie przed ekranem własnego komputera. Jako ostatni powód M. Olcoń [2003] podaje potrzebę ekspresji, pragnienie bycia podziwianym i widzialnym. Ta funkcja jest dużą możliwością dla osób niepełnosprawnych, którzy ze względu na swoje ograniczenia nie zawsze odczuwają akceptację ze strony społeczeństwa a poprzez bloga mogą zaznaczyć własną obecność w świecie, oryginalność i osobowość.

Całkiem inne znaczenie blogowaniu przypisuje ujęcie psychologiczne. Tutaj blog nie jest interpretowany jako pamiętnik prowadzony w sieci tylko jako narzędzie komunikacyjne. Istnieje nadawca, który nadaje komunikaty poprzez swoje wpisy oraz odbiorca, który po przeczytaniu notki, czyli odkodowaniu komunikatu może na niego zareagować. I co najważniejsze – istnieje kanał komunikacyjny, który pozwala konkretnym informacjom krążyć między nadawcą a odbiorcą [Cywińska-Milonas 2002, s. 97].

Natomiast perspektywa społeczna dopatruje się znaczenia bloga jeszcze głębiej. Uważa się, że jest on czymś więcej niż samym narzędziem: jest miejscem w sieci, gdzie można przebywać i realizować się społecznie poprzez nawiązywanie relacji z innymi ludźmi [Cywińska-Milonas 2002, s. 97]. M. Świątkiewicz-Mośny zwraca również uwagę, że „blog powinien być rozumiany jako rodzaj komunikowania siebie, czyli autoprezentacji” [Świątkiewicz-Mośny 2007, s. 36]. Blog jest jednym z wielu nowych, internetowych sposobów komunikacji, a pisanie go jest formą autoprezentacji i próbą zaistnienia w Internecie³. M. Cywińska-Milonas

³ Analizując nadawcę blogowego należy odwołać się do kategoryzacji socjologicznej, która wskazuje, że większość blogów prowadzona jest przez osoby w wieku licealnym i studenckim. Największa ilość blogowiczów mieści się w przedziale wiekowym 13-35. Ponadto można stwierdzić, że więcej jest blogów prowadzonych przez kobiety niż mężczyźni [Cywińska-Milonas 2002, s. 102-103].

[2002] wymienia kategoryzację psychologiczną, której kryteria wynikają z behawioralnej obserwacji typów osobowości publikujących informacje w Internecie.

Pierwszy z nich – ekshibicjonizm polega na publikowaniu w notkach intymnych zwierzeń dotyczących własnego życia. Zazwyczaj jest to dobrowolne pozabawianie się prawa do anonimowości, ponieważ wiąże się z udostępnianiem swoich danych i zdjęć i nierzadko współwystępuje z opisami różnorodnych przeżyć emocjonalnych i/lub seksualnych.

Drugą jest ekstrawertyzm, chociaż trudno wskazać zależność, czy więcej blogerów pisze właśnie z chęci dzielenia się swoim życiem czy może wynikać to z faktu ich introwertycznej osobowości i wiązać się z poczuciem bezpieczeństwa w sieci i wielości kontaktów.

Kolejnym rodzajem nadawcy może być bloger, który przez swojego bloga próbuje dokonać autoterapii. Publikowanie wpisów pozwala autorowi nabrać dystansu do swoich przeżyć i uporządkować je. Blog pełni funkcję bufora emocji, ponieważ jest miejscem, gdzie nadawca może być szczery wobec samego siebie. Odbiorcy nawiązują relację poprzez komentowanie notek często wchodząc w rolę „terapeuty”, komentującego i doradzającego.

Czwartym rodzajem nadawcy jest autor, który pisząc bloga tworzy na wzór siebie pewną postać kreując w ten sposób własny wizerunek, innymi słowy auto-prezentacja. Może się zdarzyć, że będzie ona odbiegać od prawdziwego obrazu autora, jednak sposób kreacji zależy jedynie od niego. W ten sposób odbiorca tworzy sobie wizerunek nadawcy uzupełniając luki w swojej wiedzy na jego temat stosując zasadę podobieństwa. Są także i tacy blogerzy, którzy wykorzystują to narzędzie do promocji samego siebie. Priorytetem staje się dla nich zdobycie popularności mierzonej liczbą odwiedzin i linków pozostawianych na innych stronach. Ostatnią cechą nadawców, dzięki którym dokonano tego podziału jest ich twórczość. Takie blogi to przestrzeń artystyczna, a ich autorzy dzielą się na nich swoimi dziełami [Cywińska-Milonas 2002, s. 102–106].

Prowadzenie bloga można również analizować w kontekście kategorii tellicznej, wskazującej na różnorodność celów podejmowania tego działania, które wynikają z chęci zaspokojenia wielorakich potrzeb:

- Potrzeba gratyfikacji ego – nadawca oczekuje zainteresowania ze strony czytelników samym sobą choćby w formie wzrastającej liczby odwiedzin na blogu.
- Potrzeba antydepersonalizacji – blog stanowi miejsce wyodrębnienia się od całej grupy, miejsce stworzenia własnej indywidualności i unikatowości.
- Potrzeba przynależności – uczestnictwo w blogosferze daje poczucie członkostwa w życiu elitarniej grupy społecznej. Poprzez liczne wymiany poglądów pomiędzy blogerami i ich czytelnikami tworzy się wspólnota, a nierzadko potem dochodzi do spotkań w realnym świecie.

- Potrzeba władzy – niekiedy tworzą się pomiędzy blogowspólnotami hierarchie i złudne przeświadczenia o wirtualnej władzy nad innymi.
- Potrzeba samorealizacji – nadawcy korzystają z blogów w celu rozpowszechnienia swojej twórczości, rozwój zainteresowań i własnych możliwości. W ten sposób zyskują publiczność, którą o wiele trudniej byłoby zabiegać w realnym świecie [Cywińska-Milonas 2002, s. 102–106].

Jak można dostrzec, blogowanie może być miejscem zawierania nowych znajomości i jednocześnie podtrzymywania tych już istniejących. Poprzez komentarze autorzy wchodzą w interakcje i otrzymują informacje zwrotne od „znaczących innych” (*significant others*) [Zajac, Rakocy, Nowak 2009, s. 226]. Trudno jednak zdefiniować trwałość relacji powstających w blogowych skupiskach i ich charakter, ponieważ nie wiadomo, czy znajomości te przenoszą się potem poza blogosferę. Blogi mogą mieć duże znaczenie dla relacji społecznych zarówno ze strony nadawcy jak i odbiorcy i są kolejnym środowiskiem podtrzymywania i nawiązywania znajomości. Pomimo tego jednak są to przede wszystkim relacje słabe [Zajac, Rakocy, Nowak 2009, s. 229].

W dzisiejszych czasach siła umiejętnie wykreowanego wizerunku może być bardzo duża, a za jej pomocą można odnieść sukces. Siłę wizerunku potęguje współcześnie zasięg telewizji i Internetu, dlatego ma on tak ogromne znaczenie. Można zaobserwować, że dana osoba istnieje na tyle na ile jej wizerunek jest obecny w świadomości innych i na ile i w jaki sposób zostaje oceniony przez innych. Wspomniana ocena jest przeważnie uproszczona, powierzchowna, ponieważ nie dokonuje się przed nią głębszej analizy. Oceny dokonuje się pod kątem zewnętrznym, za pomocą ikony wizualnej, intuicyjnej i pojęciowej [Zajac, Rakocy, Nowak 2009].

Poprzez odpowiednie kreowanie wizerunku można także zmienić postrzeganie danej grupy społecznej. Jednym z miejsc, na których można tego dokonać są właśnie blogi. To właśnie tam między innymi osoby niepełnosprawne mogą stworzyć swój wizerunek, własnej niepełnosprawności, aby walczyć ze stereotypami, z tym jak są postrzegane – by były przez pryzmat tego, co robią, o czym marzą. Prowadząc bloga taka osoba ma możliwość zaprezentowania siebie w sposób w jaki pragnie być postrzegana.

Warto wspomnieć o dwóch sposobach kreowania wizerunku własnej niepełnosprawności w Internecie⁴. Pierwszy z nich jest powiązany z autoprezentacją fasadową i skupia się na ukazywaniu jedynie dobrych stron swojej choroby. Ten sposób skupia się na możliwościach pomijając ograniczenia. Odbicie tego można

⁴ Opisane szczegółowo w badaniach w niepublikowanej pracy dyplomowej (2017), badania netnograficzne blogów prowadzonych przez kobiety z niepełnosprawnością ruchową – „Kreowanie wizerunku własnej niepełnosprawności na blogach przez osoby niepełnosprawne ruchowo” Weronika Kruszyńska, pod opieką promotorską dr Joanny Belzyt.

także zaobserwować w fazie godzenia się z własną niepełnosprawnością, w której dana osoba się znajduje. Autoprezentacja fasadowa to faza zdrowa, jeszcze nie ostatnia, w której osoba akceptuje swoją chorobę, ale nie jest świadoma ograniczeń i przeszkód. Pisanie o swojej niepełnosprawności posługując się wyżej wymienionym rodzajem autoprezentacji jest jedynie wybiórczym ukazaniem własnych cech, przemyślanym i zaplanowanym. Drugi ze sposobów jest związany z przedstawianiem własnej niepełnosprawności w taki sam sposób w jaki dana osoba mówi o sobie. Tutaj kreowanie swojego wizerunku to po prostu bycie takim, jakim się jest, pisanie o wadach i zaletach, a w temacie choroby o możliwościach, ale także przeszkodach i radzeniu sobie z nimi. Ten sposób związany jest z autentycznym typem autoprezentacji, w którym osoba akceptuje swoją chorobę, bariery z niej wynikające i jest świadoma swoich celów, marzeń, ale wie, że nie wszystkie uda jej się tak szybko osiągnąć jak osobie pełnosprawnej⁵. To ważne, by osoba, która kreuje wizerunek własnej niepełnosprawności w Internecie była autentyczna. Bowiern dopiero wtedy pokazuje innym, często osobom, które na co dzień z osobami niepełnosprawnymi nie mają do czynienia, jaki jest prawdziwy obraz takiej choroby i z czym się ona wiąże.

Osoby niepełnosprawne są nosicielami piętna [Goffman 2003] i w ich sytuacji istotne jest czy niepełnosprawność jest rozpoznawalna dla tych, z którymi się stykają (zdyskredytowane) czy przyjmują, że niepełnosprawność/piętno nie jest rozpoznawalna przez otoczenie (dyskredytowalna) [Goffman 2003, s. 34]. Kiedy osoba pojawia się wśród innych, jej postępowanie wpływa na tworzoną przez nich definicję sytuacji, a otoczenie oczekuje „zgodności między dekoracją, powierzchownością i sposobem bycia” [Goffman 1981, s. 45]. Osoby niepełnosprawne mogą zachowywać się w określony sposób tylko po to, by zrobić na innych określone wrażenie, które najpewniej wywoła reakcję taką, jaką chciałyby uzyskać [Goffman 1981, s. 45]. Podążając tropem rozważań E. Goffmana, jak również osób, które na forach i blogach określają siebie mianem „bezkompleksiar” [por. Belzyt 2009], jednostka wkraczając w krąg obecności innych, mogą narzucić im postrzeganie siebie i sytuacji, którą ma szansę (wy)kreować. Oczywiście w toku interakcji może się zdarzyć coś, co tej wykreowanej sytuacji „zaprzeczy, zdyskredytuje ją lub jakoś inaczej poda w wątpliwość. W takich sytuacjach jednostka, której przedstawiony wcześniej wizerunek własny został zdyskredytowany, może poczuć się zawstydzona i spotkać się z wrogością, zaś inni partnerzy interakcji mogą odczuwać zakłopotanie, zagubienie, rodzaj anomii, która powstała z chwilą załamania się skomplikowanego systemu interakcji twarzą w twarz (*face-to-face*)” [Goffman 1981, s. 48]. Niemniej jednak każda interakcja obciążona jest takim niebezpieczeństwem i nie może to stać się powodem, aby ich unikać i nie podejmować trudu

⁵ W przeprowadzonych na potrzeby pracy dyplomowej badaniach [Kruszyńska 2017] częściej pojawia się ten drugi omówiony sposób przedstawiania własnej niepełnosprawności.

kreowania siebie przez osoby niepełnosprawne. Na szczęście nowoczesne media dają osobom niepełnosprawnym sposobność na pokazanie się światu, zaistnienie w nim, a jednocześnie dają możliwość i poczucie wpływu na postrzeganie ich samych oraz innych osób niepełnosprawnych w świadomości internautów.

Uczestnik, twórca, ekspert – aktywne role osób niepełnosprawnych w Internecie⁶

Z badań GUS dotyczących spędzania czasu wolnego z czterech dostępnych grup aktywności aż 97,7% osób niepełnosprawnych (oraz 99% osób pełnosprawnych) wybrało pierwszą grupę aktywności, która zawierała w sobie czytanie, oglądanie TV, słuchanie radia lub inne czynności niewymagające wysiłku⁷. Można założyć, że jedną z tych form spędzania czasu wolnego przez osoby niepełnosprawne jest korzystanie z Internetu. Wiąże się to z możliwościami, niebezpieczeństwami oraz barierami. Wśród możliwości, które są wskazywane przez osoby niepełnosprawne można wymienić⁸:

- stawanie się aktywnymi uczestnikami wirtualnej przestrzeni czy jej współtwórcami – fora, blogi, strony domowe, komunikatory, portale społecznościowe;
- stawanie się aktywnymi twórcami (na forach ta część aktywności określana jest hasłem: twórczość w pełni sprawna):
  - a) twórczość powstająca bezpośrednio w internecie z wykorzystaniem programów do komponowania czy autorskiego modyfikowania istniejącej muzyki, a także przy pomocy programów graficznych umożliwienie tworzenia własnych obrazów, zdjęć, filmów
  - b) twórczość powstająca poza internetem publikowana w internecie na forach, serwisach/ portalach literackich, poetyckich, muzycznych, gdzie poddawana jest ocenie, recenzji specjalistów, profesjonalistów oraz użytkowników internetu
- stawanie się (bycie) ekspertem/ specjalistą, które obejmuje dwa poziomy:
  - a) stawanie się (bycie) ekspertem/ specjalistą dla osób niepełnosprawnych – pomoc w poszukiwaniu pomocy do korzystania z komputera, programów, dzielenie się wiedzą na temat programów pomocowych, dofinansowania, rehabilitacji wyjazdów, pomocy materialnej, prawo i ulgi dla

⁶ Fragmenty tekstu były publikowane w: [Belzyt 2011].

⁷ Por. <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/18238> (2007) oraz dane pochodzące z pochodzących z dwóch ogólnopolskich badań: Diagnozy Społecznej z 2009 roku i sondażu przeprowadzonego w tym samym roku przez Szkołę Wyższą Psychologii Społecznej (SWPS) na temat „Sytuacji, potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych” (<http://polki.pl/zdrowie/prawa-pacjenta,osoby-z-niepelnosprawnoscia-obecne-czy-nieobecne-w-sieci,10413564,artykul.html>) [dostęp: 20.07.2017].

⁸ Na podstawie wypowiedzi osób niepełnosprawnych na forach internetowych OFON, IPON i inne.

osób niepełnosprawnych, inf o własnej chorobie (objawy, leczenie, pomoc, indywidualne rozwiązania), tworzenie e-poradników dotyczących różnych dziedzin życia

- b) stawanie się (bycie) ekspertem/ specjalistą dla osób pełnosprawnych – udział w badaniach naukowych, marketingowych, medycznych
- moc opiniotwórcza, osoby tworzące opinie, rankingi – wypowiedzi na forach, komentarze do opinii w sieci, udział w konkursach np., pracodawcy przyjaźni osobom niepełnosprawnym, miejsca przyjazne osobom niepełnosprawnym
- aktywni fizycznie – wyczyny fizyczne/ turystyczne

Osobom niepełnosprawnym Internet daje możliwość poszukiwania i zdobywania przydatnej wiedzy czy wykształcenia (e-learning), jak również poszukiwania i podjęcia pracy (stacjonarnej, zdalnej lub on-line). W sieci osoby niepełnosprawne mogą tworzyć własne programy komputerowe, pisać artykuły i publikować je, przepisywać teksty i tłumaczyć je, administrować strony WWW. Internet daje wszechstronne okazje pracy w domu i przesyłania jej wyników drogą elektroniczną do wybranej instytucji, tym samym stwarzając szansę zarobkowania i zwiększania poczucia niezależności. Jednakże najważniejszą zaletą Internetu w przypadku osób niepełnosprawnych pozostaje dostęp do szybkiej informacji. Ogromne bogactwo źródeł i wiadomości oferuje możliwość dotarcia do danych niemal ze wszystkich dziedzin życia, a także spojrzenie na problemy z różnych perspektyw dzięki dostępowi do serwisów zarówno profesjonalnych, jak i amatorskich. Osoba niepełnosprawna może w ten sposób uzupełnić brakujące informacje, które powstały na skutek trudności w dotarciu do biblioteki, księgarni czy poszukiwanych materiałów⁹.

Ważnym elementem w sieci jest rozrywka. Internet daje możliwość przesyłania filmów, gier, odwiedzania stron poświęconych sportowi, gotowaniu, podróżom. Dzięki Internetowi można na bieżąco śledzić nowości filmowe, muzyczne oraz ściągnąć (po dokonaniu opłaty lub zalogowaniu się na odpowiednią stronę, platformę) niemal każdy utwór, niezależnie od gatunku i czasu jego powstania. Co więcej, specjalne programy dają możliwość przetwarzania utworów, tworzenia piosenek lub modyfikowanie istniejących. Komputer umożliwia także malowanie za pomocą skomplikowanych programów graficznych własnych obrazów, dekorowanie dowolnych pomieszczeń i przestrzeni. W tej lawinie możliwości jedynym ograniczeniem staje się jedynie własna wyobraźnia [Klimek 2010].

Internet ma również znaczenie dla udziału osób niepełnosprawnych w edukacji, umożliwiając im studiowanie, branie udziału w kursach czy szkoleniach. Przyczynia się do tego zwiększająca się z każdym rokiem oferta placówek i szkół wyższych oferujących dostęp do wykształcenia niemal wyłącznie na platformach edukacyjnych stworzonych w sieci.

⁹ Na uwagę zasługują również witryny e-gazet, które zawierają aktualne i bogate w informacje.

Zakończenie

Możliwość korzystania z Internetu, jego zasobów związane jest z dostępnością. Niestety z badań na zlecenie ONZ¹⁰ dotyczących bariery w korzystaniu z internetu wynika, że niewiele badanych witryn WWW było przyjaznych niepełnosprawnym. Największe problemy osoby niepełnosprawne miały z niewłaściwym opisem informacji graficznej, brakiem kontrastu, okienkami typu pop-up (które powodują dezorientację w poruszaniu się na stronie zwłaszcza u osób korzystających z narzędzi powiększających zawartość ekranu).

Wnioski, jakie płyną z badań wskazują, że dostępność do internetu jest dla osób niepełnosprawnych ważna ze względu na jego możliwości. Internet powinien łączyć ludzi, ale niestety sprzyja cyfrowemu wykluczeniu (e-wykluczeniu [por. Żółkowska 2010]) osób niepełnosprawnych.

Mimo barier i zagrożeniu wykluczeniem cyfrowym osoby niepełnosprawne są obecne w wirtualnej przestrzeni. Aby przekonać się o tym wystarczy spojrzeć na fora internetowe, gdzie najłatwiej zorientować się w ilości osób. I tak np. IPON – zarejestrowanych prawie 16 tys., 150 tys. postów na kilkadziesiąt tematów, odsłony postów od kilkunastu do 2 tys. razy. OFON – zarejestrowanych 2,5 tys. użytkowników, postów ok 150 tys., statystyka odsłon podobna. To tylko dwa najpopularniejsze, jest ich kilkanaście a wciąż przybywa.

Do zalet korzystania z internetu osoby niepełnosprawne zaliczają poczucie sprawstwa i stawanie się ekspertami w swoich sprawach. Dzięki niemu możliwy jest „skok emancypacyjny”¹¹, przejawiający się w zaangażowaniu w wymianę myśli i informacji co przekłada się na kreowanie wizerunku osób niepełnosprawnych zgodnie z zasadą, że obecni wywierają wpływ na wizerunki indywidualne i zbiorowe. Internet umożliwia udział w kreowaniu wizerunku osób niepełnosprawnych przez nich samych.

Oczywiście obok zalet korzystania z zasobów sieci są również i niebezpieczeństwa wspólne dla osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych korzystających z internetu. Warto zwrócić uwagę na te, które podkreślają same osoby niepełnosprawne: zalew fałszywych informacji, pozorna oczywistość, zachwianie wartości, utrata dystansu do siebie i do życia, blokowanie dystansu do bezpośrednich doświadczeń (relacje międzyludzkie, kontakt z przyrodą).

¹⁰ W Polsce do roku 2015 wszystkie strony internetowe administracji powinny być dostosowane m.in. do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych. Z badania Fundacji Widzialni.org „Badanie dostępności stron www – raport Otwarcia 2013” wynika, że 90,3% witryn internetowych musi zadbać o podstawowe elementy (<http://widzialni.org/strona-internetowa-bez-barier,m,mg,20>) (21.07.2017)

¹¹ Z wystąpienia dr D. Podgórskiej-Jachnik, Rola elity intelektualnej głuchych w zmianie obrazu współczesnej surdopedagogiki, na konferencji Dyskursy Pedagogii Specjalnej 20.05-22.05.2009 w Sopocie.

Internet dając poczucie łączności ze światem daje również poczucie anonimowości i daje odwagę do dzielenia się doświadczeniami, przeżyciami, także tymi trudnymi a nawet intymnymi. Osoby niepełnosprawne czując potrzebę dzielenia się doświadczeniami, emocjami, informacjami tworzą e-poradniki, np. „Przewodnik” niepełnosprawnego podrywacza” autorstwa *Mantis* zamieszczony w sieci w styczniu 2005.

Internet jest siecią wielkich (i wielu) możliwości, z których mogą korzystać osoby niepełnosprawne. Dzięki stworzonym przez UE programom możliwe stało się m.in. kształcenie na odległość, wykorzystanie multimediów w edukacji czy dostosowanie stron WWW dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Mimo wielu trudności i ograniczeń zarówno ze strony fizycznej czy intelektualnej osób niepełnosprawnych oraz tych po stronie samego internetu daje on możliwość zdobywania wykształcenia i podnoszenia kwalifikacji osób niepełnosprawnych a także rozwijania zainteresowań i pasji. Osoby niepełnosprawne także mogą stawać się aktywnymi uczestnikami życia społecznego, wyrażać swoje opinie, tworzyć i przekształcać wizerunek osób niepełnosprawnych, uczestniczyć w skoku emancypacyjnym.

Potencjał drzemący - jeszcze drzemący - w kontekście dostępności dla ogółu osób niepełnosprawnych – w zasobach globalnej sieci jest nie do przecenienia. Rozwijająca się technologia z pewnością będzie przybliżać możliwości Internetu osobom niepełnosprawnym poszerzając tym samym obszary ich działań przyczyniając się tym samym do ich wszechstronnego rozwoju.

Bibliografia

- Belzyt J. (2009), *Narracje internetowe na styku niepełnosprawności i kobiecości*, „Niepełnosprawność” nr 2.
- Belzyt J. (2011), *Osoby niepełnosprawne w sieci. Edukacyjna rola internetu w życiu osób niepełnosprawnych* [w:] *Podręczniki i poradniki. Konteksty. Dyskursy. Perspektywy*, M. Chomczyńska-Rubacha (red.), Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Bieganowska A. (2004), *Niepełnosprawni w mediach*, „Obyczaje” nr 18–19.
- Buliński L. (2009), *Niepełnosprawni o spójności społecznej: między życzeniem a faktem (ujęcie politologiczne)*, Toruń
- Chomczyńska-Miliszkiewicz M. (2001), *Mass media a socjalizacja ról płciowych*, „Kultura i Edukacja” nr 3–4.
- Cywińska-Milonas M. (2002), *Blogi (ujęcie psychologiczne)*, P. Mirecki (red), Liternet. Literatura i Internet, Kraków.
- Dubas E. (2005), *Dorosłość w edukacyjnym paradygmacie, czyli dorosłość jako edukacyjny okres życia człowieka* [w:] *Człowiek na edukacyjnej fali. Współczesne konteksty edukacji dorosłych*, M. Podgórnny (red.), Kraków.
- Goffmann E. (1981), *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa.
- Goffmann E. (2003), *Stigma. Rozważania o zranionej tożsamości*, Gdańsk.

- Klimek M., www.katolik.pl/index1.php?st=artykuly&id=1141.
- Kulczycka E. (2003), *Wykorzystanie techniki „edukacja na odległość” w kształceniu niesłyszących* [w:] Plakat, K. Rzedzicka, A. Kobyłańska, *Dorosłość niepełnosprawność czas współczesny. Na pograniczu pedagogiki specjalnej*, Kraków.
- Łubińska A. (2010), *Co daje użytkownikom Internet? [w:] W sieci i poza siecią, typologia relacji i strategie przystosowawcze wokół cyberprzestrzeni*, K. Stachura (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Olcoń M. (2003), *Blog jako dokument osobisty – specyfika dziennika prowadzonego w Internecie*, „Kultura i społeczeństwo”, t. 47, nr 2, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/1442/Blog%20jako%20dokument%20osobisty_Olco%C5%84_Marta.pdf?sequence=1 [dostęp: 19.01.2017].
- Plichta P. (2012), *Wyniki badań nad korzystaniem z internetu przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną – praktyczne implikacje* [w:] *Cyberbullying. Zjawisko, konteksty, przeciwdziałania*, J. Pyżalski (red), Łódź.
- Sahaj T. (2010), *Wizerunek niepełnosprawności w literaturze, kulturze wizualnej i mediach*, „Niepełnosprawność i rehabilitacja”, nr 4.
- Stachura K. (2010), *(Nie)codziennosc w Internecie, o społecznych aspektach znaczenia technologii* [w:] *W sieci i poza siecią*, K. Stachura (red.), Gdańsk.
- Struck-Peregończyk M. (2013), *Wizerunek osób niepełnosprawnych w środkach masowego przekazu – zarys zjawiska*, „Komunikacja społeczna”, nr 4(8).
- Świątkiewicz-Mośny M. (2007), *Blogi – autoprezentacja i sposób na odmiennosc*, „Niepełnosprawność i rehabilitacja”, nr 2, rok VII.
- Walrave M., Wannes H. (2009), *Skutki cyberbullyingu – oskarżenie czy obrona technologii?*, „Dziecko krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka – Cyberprzemoc”, nr 1(26).
- www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/18238 (2007).
- Zajac J.M, Rakocy K., Nowak A. (2009), *Interaktywne, choć osobiste blogi i blogowanie a komunikacja z otoczeniem* [w:] *Tekst (w) sieci*, D. Ulicka (red.), Warszawa.
- Żółkowska T. (2010), *E-włączanie osób z niepełnosprawnością do społeczeństwa informacyjnego*, „Niepełnosprawność”, nr 4.